

911, vr. 37^a-46^a). 6. *Tercüme-i Kitâbü'r-Rumûz ve'l-emşâli'l-lâhûtiyye der En-vâr-i Mücerrede-i Melekûtiyye*. Süh-reverdi el-Maktûl'e ait eserin Farsça tercümesi olup İzmir'de kaleme alınmıştır (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Fârisî, nr. 871, vr. 1-179).

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş – Ali Yılmaz), İstanbul 2006, IV, 134-137; Yaşar Nuri Öztürk, *Büyük Türk Mutasavvıfı Muhammed Tevfik Bosnevî: Hayatı, Mektupları, Halifeleri*, İstanbul 1981, s. 28-30; Mehmet Saray, *Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti ile Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasî Münasebetler (1775-1875)*, Ankara 1994, s. 72, 98-109, 112-114; Hâfi Kadri Alpman, "Seyyid Yakup Han ve Şeceresi", *Yeni Tarih Dünyası*, II/17, İstanbul 1954, s. 686; Mustafa Kara, "Diplomat ve Fusûs Şârihi Yakup Han Kaşgari", *Tasavvuf*, sy. 23, Ankara 2009, s. 9-24; Keith Hitchins, "Kaşgar", *DİA*, XXV, 8.

MUSTAFA KARA

YA'KÛB b. KİLLİS

(bk. İBN KİLLİS).

YA'KÛB b. LEYS

(bk. SAFFÂR, Ya'kûb b. Leys).

YÂKUB PAŞA TEKKESİ

Amasya'da
XV. yüzyılın başlarında inşa edilen
Halvetî tekkesi.

Halk arasında Çilehâne Tekkesi olarak da anılır. Amasya'nın Pirlar semtinde 815 (1412) yılında Ankara Beylerbeyi Pazarlıoğlu Yâkub Paşa tarafından kurulmuş, vakfiyesi 815 Zilkadesinde (Şubat 1413) Amasya Kadısı Sarı Kadı lakaplı Mevlânâ Rûkneddin Mahmud tarafından tescil edilmiştir. *Amasya Târîhi* müellifi Hüseyin Hüsameddin tekkenin Yâkub Paşa Konağı'nın içinde yer aldığını söyler. Yâkub Paşa, Halvetiyye tarikatına meşrut olan tekkeyi Müftü Şeyh Gümüşlüzâde Abdurrahman Çelebi için (ö. 903/1497-98) yaptırap vakfetmiştir. Halifesi Şemseddin Mehmed Buhârî tekkenin mütevelliliğini üstlenmiş, vefatını müteakip çocuklarına intikal eden mütevellilik görevi nesli kesildikten sonra Müeyyed Çelebi ve çocuklarına devredilmiştir.

Tekkenin meşihatı Gümüşlüzâde Abdurrahman Çelebi'den sonra Amasya halkı arasında "silsiletü'z-zeheb" denilen şu zatlara intikal etmiştir: Gümüşlüzâde Abdurrahman Çelebi'nin damadı Pîr Abdurrah-

Yâkub Paşa
Tekkesi –
Amasya

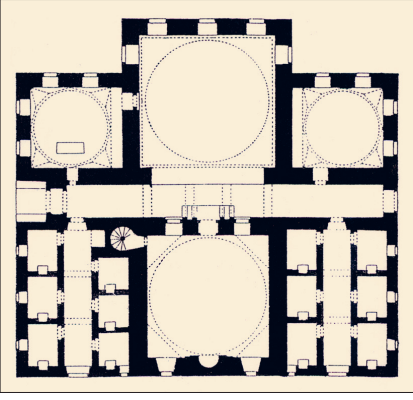
man Çelebi, Pîr Şemseddin Mehmed Buhârî, Abdurrahman Çelebi'nin oğlu Pîr Celâleddin Abdurrahman Çelebi, Saraçlar Pîri Sun'ullah Halvetî, Pîr Zekeriyyâ Halvetî, İğnecizâde Pîr Safiyyüddin Mahmûd el-Halvetî, Kubâlî Çelebizâde Pîr Muhyiddin Mehmed Çelebi, Buhârîzâde Pîr Mehmed el-Halvetî, Şeyh Ya'kûb el-Halvetî, Şeyh Abdurrahman el-Halvetî, Abdurrahman el-Halvetî'nin oğlu Şeyh İzzeddin Hasan el-Halvetî, diğer oğlu ulemâdan Şeyh Hüsameddin Hüseyin el-Halvetî. Daha sonra Şeyh Mehmed Efendi (ö.1099/1688), Seyyid İbrâhim Efendi, oğlu Seyyid Mehmed Efendi, Hâfız Seyyid Mahmud Efendi ve Hâfız Seyyid Abdullah Efendi (ö. 1214/1800) meşihatı sürdürmüştür. 1031'de (1622) Vâiz Şeyh Hüsameddin Efendi ile Şeyh Abdi Efendi arasında meşihata sahip olma konusundaki anlaşmazlığı ortadan kaldırmak amacıyla mescidle buna bağlı halvet-hâne birimlerinde bir medrese tesis edilip müderrisliği Abdi Efendi'ye verilmiştir. Kuzeydoğu köşesindeki odayla tevhidhânede ise tekke işlevi devam ettirilerek meşihatı Hüsameddin Efendi'ye bırakılmıştır.

Yâkub Paşa Tekkesi depremlerde zarar görmüştür. 1939'daki Erzincan depreminde zarar gören yapı 1967'de tamir edilmiştir. Tekkenin iki girişi doğu-batı doğrultusunda uzanan beşik tonozlu dehlizin uçlarındadır. Cümle kapısı olduğu anlaşılan, diğerine göre daha gösterişli batı girişi cepheden yukarı taşan bir eyvanın içine alınmıştır. Dehlizin güney yönünde ortada mescid, bunun yanlarında kuzey-güney doğrultusunda gelişen beşik dehlizlerle bağlantılı altışardan on iki adet tonozlu ve ocaklı birim yer almaktadır. Bu birimlerden, dehlizin yanı sıra bitişik oldukları mescide açılan ve penceresi bulunmayan altı birim halvethâne, birer pencereden ışık alan, yapının dış duvarına bitişik diğer altı birim de derviş hücresi şek-

linde tasarlanmıştır. Kare planlı mescidi tromplarla geçilen bir kubbe örter. Omurgayı meydana getiren dehlize göre yüksekte kalan mescide ve halvethâne-derviş hücreleri gruplarının açıldığı dehlizlere merdivenlerle ulaşılmaktadır. Ana dehlizin kuzey yönünde ortada geniş bir sivri kemerle dehlize açılan (eyvan niteliğini taşıyan) tevhidhâne, bunun doğusunda şeyh odası, batısında da türbe yer alır. Kare planlı olan, kuzey yönünde cepheden taşan ve bu kesimdeki pencerelerden ışık alan tevhidhânenin kubbesine pandantiflerle geçilmiştir. Aynı boyutlardaki kare planlı şeyh odasıyla türbenin kubbeleri içerden prizmatik üçgen kuşaklarına oturmakta, şeyh odasına dehlizden, türbeye tevhidhânenin geçilmektedir. Türbenin "amel-i Ramazan el-Kastamonî" şeklinde iki imza taşıyan, kesişen çokgenlerin gözlendiği şebekeli dövmeye demir kapısı erken dönem Osmanlı maden sanatının nâdir güzellikte ürünlerindedir. Şeyh odası ile türbe dörder pencereye sahiptir. Türbenin dehlize açılan hâcet / dua penceresinin üzerinde türbede yatanlara ilişkin Farsça bir kitâbe mevcuttur.

Arazi doğu-batı ve kuzey-güney doğrultularına eğimli olduğu için yapı farklı kottarda dört sete oturtulmuştur. En yüksek kotta mescid ve bunun doğusunda derviş hücreleriyle halvethâneler yer alır. Mescidin batısındaki halvethânelerle derviş hücreleri bunlara göre daha aşağıdadır. Tevhidhâne-türbe-şeyh odası grubu üçüncü kotta, ortadaki dehliz ise en alçak kotta bulunur. Yapının cephelerinde herhangi bir süslemeye rastlanmaz. Batıdaki girişin kesme taş cephesi dışında yapının almaşık duvarlarında moloz taş örgü üçlü tuğla hatıllarla, mescid kubbesinin eteği testere dişi silmelerle donatılmış, örtüyü oluşturan, kurşun kaplı tonozlarla kubbeler, ayrıca bacalar tuğla ile örülmüştür. Cep-

YÂKUB PAŞA TEKKESİ

Yâkub Paşa Tekkesi'nin planı

helerin alt kesimlerinde dikdörtgen açıklıklı ve demir parmaklıklı pencereler, üst kesimlerinde sivri kemerli tepe pencereleri görülür. Erken Osmanlı dönemine ait özgün şekliyle günümüze ulaşan nâdir tarikat yapılarından olan Yâkub Paşa Tekkesi, Türk mimarlık tarihinde önemli bir yere sahiptir. Yapının tasarımında ve birimlerinin dağılımında, üzerinde yer aldığı arazinin eğimiyle tekkelerdeki fonksiyon şemasının gerekleri, bilhassa hizmet ettiği tarikatın halvet uygulaması kapsamındaki halvet-namaz ilişkisi birlikte değerlendirilerek son derece kullanışlı bir çözüm ortaya konulmuştur. Daha sonraki yüzyıllarda Osmanlı coğrafyasında inşa edilen Halvetî tekkelerinde bu plan şemasının devam ettirilmemesi şaşırtıcıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin Hüsâmeddin [Yasar], *Amasya Tarihî* (İstanbul 1327-35) (s. nşr. Ali Yılmaz – Mehmet Akkuş), Ankara 1986, I, 183-184; A. Gabriel, *Monuments turcs d'Anatolie*, Paris 1934, II, 51-53; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisi II*, s. 26-32; *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1983, I, 256-259; M. Baha Tanman, "Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları / Tekkeler", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, XII, 158; a.m.f., "Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları / Tekkeler", *Osmanlı Uygartığı* (haz. Halil İnalçık – Günsel Renda), İstanbul 2003, I, 302-303; a.m.f., "Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları / Tekkeler", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler* (haz. Ahmet Yaşar Ocak), Ankara 2005, s. 325; *Tarihin Tanığı Amasya: Bearing Witness to History* (ed. Ahmet Erdoğan), Ankara 2006, s. 74-75; *Fotoğraflarla Geçmişte Amasya: 1850'den 1950'ye* (haz. Hüseyin Menç), Ankara 2007, s. 151.

M. BAHA TANMAN

YA'KÜB b. ŞEYBE

(bk. İBN ŞEYBE).

YA'KÜB b. TÂRIK

(يعقوب بن طارق)

Ya'küb b. Târik el-Bağdâdî el-Fârisî
(ö. 180/796)

Astronomi ve astroloji âlimi.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Bağdat'ta doğduğu, burada yetişip tahsil gördüğü kaydedilmektedir. Devrin âlimlerinden hesap, hendese ve astronomi okudu, bu alanlarda ihtisas sahibi oldu. Özellikle ayın ve yıldızların hareketlerini izleyerek ay ve günleri hesaplamanın, uzun yolculuklar sırasında gökyüzü cisimlerinin hareketlerinden faydalanmanın imkânlarını araştırdı. Bu hususta önemli başarılar elde etti. Eski Yunan ve Hint kültüründen gelen eserlere yazdığı şerh ve ta'liklerle yaptığı tercüme yanında kendisi de eserler kaleme aldı.

Sâid el-Endelüsî, ilm-i nücüm-i tabîi sahasında ilk meşhur şahsiyetin Muhammed b. İbrâhim el-Fezârî olduğunu ve onun ardından gelen bazı âlimlerin adını kaydettikten sonra bu konuda Farslar, Yunanlılar ve başka milletlerin yöntemini izleyen muhakkik bilgilerin başında Ya'küb b. Târik'i anar ve onun *Kitâbü'l-Mağâlât fi mevâlidî'l-hulefâ ve'l-mülûk* adlı eserini zikreder (*Tabakâtü'l-ümem*, s. 60). İbnü'n-Nedîm de Ya'küb'un astroloji bilgilerinin önde gelenleri arasında yer aldığını belirterek *Kitâbü Taqî'i kerdecâti'l-ceyb*, *Kitâbü Me'rtefa'a min kavsi nışfi'n-nehâr*, *Kitâbü'z-Zici'l-mağlûl fi's-Sindhind li-derecetin derecetin* adlı eserlerini kaydeder (*el-Fihrist*, s. 336). İbnü'l-Kiftî ise bu bilgiyi tekrarladıktan sonra İbnü'n-Nedîm'in *Kitâbü'z-Zic'in* bölümleri olarak verdiği iki başlığı müstakil eser gibi zikreder (*İhbârü'l-ulemâ*, II, 505).

Ya'küb b. Târik, Abbâsî Halifesi Ebû Cafer el-Mansûr'un sarayına intisap ederek onun hizmetinde bulundu. Halife Mansûr, 154 (771) veya 156 (773) yılında Hindistan'dan gelen bir heyetin beraberinde Bağdat'a getirdiği astronomiye dair *Siddhanta* adlı Sanskritçe eseri astronomi âlimi Ebû İshak İbrâhim b. Habîb (veya Muhammed b. İbrâhim b. Habîb) el-Fezârî'den Arapça'ya tercüme etmesini istedi. Ya'küb b. Târik'in da içinde bulunduğu bir heyetin gerçekleştirdiği tercüme (*Zicü's-Sindhind*, *Kitâbü's-Sindhind*) birkaç asır boyunca Doğu ve Batı İslâm dünyasında astronomi alanındaki çalışmalara kaynak teşkil etti. Sâid el-Endelüsî ve İbnü'l-Kiftî, Me'mûn zama-

nına kadar (813-833) bu çalışmanın esas alındığını, Muhammed b. Müsâ el-Hârizmî'nin halife için bu eseri ihtisar edip bir takım değişiklikler yapmak ve ilâvelerde bulunmak suretiyle meşhur eserini (*Zicü's-Sind-Hind*, *Zicü'l-Hârizmî*) meydana getirdiğini belirtir (*Tabakâtü'l-ümem*, s. 50; *İhbârü'l-ulemâ*, II, 375). Ya'küb b. Târik'in, adı geçen heyetteki Hintli bir âlimle 161 (778) yılında tekrar görüşüp kendisinden faydalandığını söyleyen Bîrûnî de (*Tahkîku mâ li'l-Hind*, s. 360) Fezârî ve Ya'küb'un tercümesinden sıkça nakilde bulunur ve yer yer onları eleştirir. Ancak Bîrûnî'nin özellikle Ya'küb b. Târik'in *Terkîbü'l-eflâk* adlı eserinden yaptığı nakiller, onun "sindhind" yönteminden farklı bilgiler içeren Brahmagupta'nın "Arkand" (ârdharâtrika) zicinden de yararlanıp kendi çalışmasına Fezârî'nin zicinde bulunmayan bilgiler eklemiş olduğunu göstermektedir (Nallino, s. 166; Ömer Ferruh, s. 126). Daha sonra gelen müellifler, astronomiyi Hint kaynaklarına dayanarak ilk defa İslâm dünyasına bu iki âlimin taşıdığı konusunda ittifak etmiştir. Fakat günümüze ancak bazı eserler içinde nakiller halinde ulaşan bu çalışmaların aslında bir derlemeden ibaret olduğu, yeni gözlem ve araştırmalarla içselleştirilmediği belirtilmektedir (Morelon, I, 48). Ya'küb b. Târik, Hârûnürreşid'in hilâfeti sırasında Bağdat'ta vefat etti.

Eserleri. Ya'küb b. Târik'a astronomi ve biyografi kaynaklarında çeşitli eserler nisbet edilmekle birlikte bunların hiçbirine henüz rastlanmamış, ancak bunlardan bazı alıntılar bir kısım eserler içinde günümüze ulaşmıştır (Pingree, bibl.; Kennedy, bibl.; Sezgin, bibl.). **1.** *Kitâbü Taqî'i kerdecâti'l-ceyb*. **2.** *Kitâbü Me'rtefa'a min kavsi nışfi'n-nehâr*. **3.** *Kitâbü'z-Zici'l-mağlûl fi's-Sindhind li-derecetin derecetin*. **4.** *Kitâbü Terkîbi'l-eflâk*. Bîrûnî bu esere *Tahkîku mâ li'l-Hind*'de atıflarda bulunmuş (s. 118, 241, 266, 360), İbn Hibintâ da *el-Muğni fi aḥkâmî'n-nücûm*'unu yazarken bu kitaptan faydalanmıştır (I, 25-39). **5.** *Kitâbü'l-İlel*. Bîrûnî *İfrâdü'l-mağâl fi emri'z-zılâl*'de bu esere göndermeler yapmıştır (*The Exhaustive on Shadows*, II, 62, 101, 104, 124). **6.** *Kitâbü'l-Mağâlât*. İlm-i nücûma dair olup Ebû Maşer el-Belhî ve Ebû Saïd es-Siczi kitaplarında bu esere atıfta bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hibintâ, *el-Muğni fi aḥkâmî'n-nücûm* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1407/1987, I, 25-39; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 336; Bîrûnî, *Tahkîku mâ li'l-Hind*, Beyrut 1403/1983, s.